

Mehmet ATEŞ, 2014, Mitolojiler ve Semboller “Ana Tanrıça ve Doğurganlık”, İstanbul: Milenyum Yayınları, ISBN: 978-975-8773-51-0, 280 sayfa.

Altan ERİK*

Mitolojiler ve Semboller “Ana Tanrıça ve Doğurganlık” adlı eserin yazarı Mehmet Ateş, Paris’te VII. Vincennes’te Sosyoloji bölümünü bitirmiş, Sosyoloji ile Ekonomiler ve Toplumlar Tarihi bölümlerinde yüksek lisans eğitimi almış. Halen Kültür Tarihi, Kültür Ürünleri ve Sembolizm gibi alanlardaki çalışmalarına devam etmektedir. Yazarın bugüne kadar yayınlanmış *Avanos, Tarih Doğa ve Kültür, Türk Halıları, Motiflerin Sembollerin Dili, Kilimler ve Semboller, Mitolojiler, Semboller ve Halılar, Turkish Tiles and Symbols, Mithology and Symbols I, Mithology and Symbols II, Mitolojiler ve Semboller, Mithology and Symbols III* adlı kitapları bulunmaktadır.

Ülkemizde son yıllarda mitolojiye gösterilen ilgi ile yayın sayısında önemli bir artış sağlamıştır. Bu artış sevindirici olmakla birlikte, mitolojik anlatılarda yer alan semboller ve sembolizm üzerine yapılmış çalışmalarda aynı artışı görmek pek mümkün değildir. Mitolojinin uzun bir dönem “Yunan mitolojisi” olarak algılandığı ülkemizde, bu algı da yavaş yavaş kırılmaktadır. Bu algının kırılmasında Ateş gibi, mitleri farklı açılardan ele alan araştırmacıların sayısındaki artış da önemli bir rol oynamıştır.

Bu yazımıza konu olan *Mitoloji ve Semboller* adlı eser, mitoloji meraklılarına bambaşka bir kapı aralayıp okuyucunun semboller dünyasına adım atmasını sağlıyor.

Ateş, kitabın yazılış amacını “sembol üreten insanların tarihi evrelerini

ve ana tanrıça kültürünün odak noktasını oluşturan kadının tarihteki rolünü kısaca izlemeye çalıştık” (Ateş, 2014: 17) şeklinde açıklamaktadır. Yazar, eserinin bu alandaki diğer çalışmalardan ayrılan yönünü ise şu şekilde ifade etmektedir: “Sembol sözlüklerinde toplanmış mitolojik bilgilerin durağan anlamlarını yeniden bir araya getirmek yerine bu sembollerin niçin bu anlamlarını içerdiklerini araştırmaya ağırlık verdik” (2014: 18). Yazarın sembollerin anlamlarını açıklama gayreti, mitolojik bir metin okunurken okuyucunun zihninde oluşan boşlukları doldurması bakımından oldukça önemlidir.

Bu kitap, modern insan için belki de hiçbir şey ifade etmediğini sandığımız sembollerin, mitolojik insanın bakış açısından ne derece önemli olduğunu ortaya koyarken gündelik hayatımızda gerçekleştirdiğimiz birçok ritüelin ardında yatan mitolojik bilginin kaynaklarını da okuyucuya sunmaktadır.

Mitolojiler ve Semboller “Ana Tanrıça ve Doğurganlık” adlı bölümde yazar ele aldığı konuyu giriş ve üç bölümde incelemiştir. Yazarın, kitabın giriş bölümünü sembolizm ve mitoslara ayırdığını görüyoruz.

Ateş, giriş bölümünde dünyanın farklı bölgelerindeki benzer mitolojilerin ve sembollerin varlığını “evrensellik” kavramıyla açıklayıp sembollerini, mitolojilerin resme dönüşmesi ve ortak mesajı olarak yorumluyor.

Mitlerin yerli toplumlarda ne ifade ettiğini Levi-Strauss, C.G. Jung, Schel-

* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, m.altan.erik@gmail.com

ling gibi bu alanda önemli çalışmalarını bulunan isimlere atıflarda bulunarak açıklamaya çalışan yazarın verdiği şu örnek oldukça önemlidir: “Bir Lapon kuzey çöllerindeki büyücülüğü yok etmekle görevlendirilmiş kilise büyüklerine, ‘Bizim elimizden davullarımızı almak, sizin elinizden pusulalarınızı almaya benzer.’ demesi bu toplumlarda mitlere verilen önemi ortaya koymaktadır.

Yazar, ele almaya çalıştığı konunun aslında ne kadar zorlu bir iş olduğunun farkında olarak tarihin derinliklerine kök salmış mitleri, sembolik-mitolojik kurgularını anlamının kolay olmadığını söylüyor.

Ateş, kitabın birinci bölümünde “Sembol ve Sembolizm” kavramlarını tartışıyor. Yazar, sembolik işaretlerin geniş bir içeriğe sahip olduğunu, bu içeriğin anlaşılması içinde birçok bilim dalının çözümlenme yaparken kendi yöntemlerini kullanması gerektiğini vurguluyor. “İnsanı kapsayan ve kuşatan ve çözümleyen hikâyeleri, olayları, ilişkileri, psikolojileri, kısacası karmaşık yapıları anlatmalarından” dolayı, disiplinler arası çalışma, özellikle mitoloji araştırmalarında önem arz ediyor.

Mitolojideki sembolik çeşitliliği, birçok araştırmacı tarafından farklı açılardan ele alınmıştır. Yazar, kimi zaman kesişen kimi zaman birbirinden ayrılan yaklaşımları göstermek adına Pryulski, A. H. Krappe, M. Eliade, Malinovski, S. Freud, Lacan, E. B. Tylor, A. Lang gibi alanından önemli isimlerinden yaptığı alıntılarla konuyu detaylandırma yoluna gidiyor. Ateş, mitolojik söylem ve sembollerin altındaki gizemin araştırılmamasına eleştirel bir şekilde yaklaşırken, sembolik kompozisyonların anlaşılabilmesi için mitolojideki sembolik anlatım kurgusunun çözümlenmesinin gerekliliği üzerinde duruyor.

Yazar, “İlkel Sembolizm ve Modern

Bilim” başlığı altında “ilkel”lerin düşünce biçimlerinin, kutsal olaylarının mitolojiye yansımalarını aktarıyor. Modern bilimin eski düşünce biçimlerini analiz etmede bizi yanıltabileceğini söyleyen Ateş, yerli kabilelerin ritüellerinin ardında yatan anlamlar çözülemediğinde böylesi bir durumun ortaya çıkmasının kaçınılmazlığına dikkat çekiyor.

Kitabın birinci bölümünün bir diğer başlığı “İlkel Sembolizmde Eşleştirme Metodu” başlığını taşıyor. Bu bölüm, “Eskiler neleri nasıl biliyorlardı?” sorusuyla başlayıp bu sorunun cevabını vermeye çalışıyor. Bilginin temel kaynağının Üst Paleolitik dönemlere kadar uzandığını öğrendiğimiz bu bölümde, günümüz teknolojisiyle zorlukla açıklanabilen bilimsel olayların M.Ö. 27000’lerde levhalar üzerine, duvar resimlerine işlenmiş olduğunu görmekteyiz.

Ateş, birinci bölümün “Mitolojiler ve Açılımları” başlığı taşıyan bu bölümünde, mitolojilerin anlam derinliğinden faydalanan neolitik çağlardaki bilge kişilerin, eski bilimlerin içeriklerini kendilerine saklamak adına mitolojik anlatıları nasıl kullandıkları üzerinde duruyor.

Yazarın birinci bölümdeki son konu başlığı “Mitolojileri Doğuran Çağ” adını taşıyor. Mitolojilerinin kökeninin bulunmasını neredeyse imkânsız olarak gören yazar, verdiği örneklerle mitolojinin ilkel kaynaklarının izlerini Üst Paleolitik dönemlere kadar götürüyor. Ateş, mitolojinin gerçekte kesişmesine dair verdiği ilginç bir örnekle birinci bölümü sonlandırıyor.

“Tarih Öncesi Sembolizmin İlkel Kaynakları” başlığı ile başlayan ikinci bölüm, kendi içerisinde de alt başlıklara ayrılıyor. Bu bölümün alt başlıklarından ilki “Üst Paleolitik Dönem/Sembol Üreten İlk İnsan” başlığını taşıyor. Yazarın bu başlığı, sanatın yaratıcısı olarak de-

gerçelendirdiği Cra-Magnon insanına ayır-
dığını görüyoruz.

İkinci bölümün bir diğer alt başlığı
“Üst Paleolitik Dönem Mabetleri” adını
taşıyor. Cra-Magnon insanının mabet
kültürü ve bu mabetlerde yer alan duvar
resimlerinin üzerinde durulan bu başlık-
ta, Tanrıça mitolojisinin geliştiği dönem
olarak da yine bu döneme dikkat çekili-
yor. Bir mabet olarak mağaraların ana
rahmine benzetildiğini söyleyen yazar,
bu benzerliğin de “öteki dünyaya girmek
için ruhun yeniden doğması” gerektiğine
dair inançtan kaynaklandığı söylüyor.

“Mitolojik Göstergeler” başlıklı bö-
lüm, dünyanın çeşitli bölgelerinde yer
alan duvar resimlerinin üslup özellikleri
ve çizimlerdeki mükemmellekle başlıyor.
Duvar resimlerinde yer alan hayvan re-
simlerine değinen Ateş, bunların sadece
av hayvanı olması veya sanat yapma ar-
zularından dolayı çizilmiş olamayacakla-
rını, bu çizimleri mitolojik sembolizmin
bir göstergesi, oluşum temasının özgün
bir aktarılmış biçimi olarak değerlendir-
menin gerekliliği üzerinde duruyor.

“Üst Paleolitik Dönem Mezar Kül-
türü” başlığı altında, mezarların sembo-
lik açıdan zenginliği ve ana tanrıçayla
ilk karşılaşan yerler olması bakımından
taşıdığı önem üzerinde duruluyor. Ya-
zar, bu dönem ait mezarlarda kullanılan
inci-istiridye gibi objelerin ve yapılan
çizimlerin yeniden doğuma dair inancı
temsili ettiğini okuyucuyla paylaşıyor.

Üst Paleolitik dönemde mezarlarda
inci ve istiridye gibi nesnelerin kullanı-
mı konusunun tekrar ele alındığı “İnci-
istiridye Kültü” başlıklı bu bölümde, bu
deniz kabukularının temin edilme yol-
ları açıklandığını, farklı bölgelerindeki
mezarlarda benzer uygulamaların izinin
sürüldüğünü görüyoruz.

“Üreme Sembolleri” ikinci bölümün
bir diğer başlığını oluşturuyor. Başlıktan
da anlaşılacağı üzere, biyolojik süreçleri

gerçekçi bir şekilde resmeden Üst Pa-
leolitik insanının bu bilgisinin insanda
yaratıldığı şaşkınlık üzerinde Ateş, yılan
ve sperma arasındaki ilişkiye özellikle
dikkat çekerken, mitolojik anlatılardaki
yılan görüntülerinin arkasında sperma
fikrinin yattığını daha sonra asıl anla-
mın yılan simgesi arkasında kayboldu-
ğunu aktarıyor.

“Yumurta ve Bölünme” başlığı al-
tında doğum olgusunun başlangıcı, bir
insandan diğer bir insanın oluşumu
fikri, çift başlı kadın veya birbirine ya-
pışık simetrik kadın kompozisyonları
üzerinden ele alan yazar, “Yumurta-
Kuş ve Kuş Ayağı Sembolizmi”, başlıklı
bölümde de kuş ayağının kadın genital
organını temsil etmesi, yumurtanın, kuş
ve kadınla eşleştirilmesi gibi kavramlar
üzerinde duruluyor.

“Mitolojik Tanrıçalar” tanrıça hey-
kelciklerinin doğum evrelerini anlatmak
için kullanıldığının anlatıldığı bu bölüm-
de, toplumun kendini yeniden üretme-
siyle ilgili inanışlar hakkında bilgilerin
aktarıldığını görüyoruz.

“Pelolitik Dönemlerde Anlatım Tek-
nikleri” ve “Megalitik Dönem Semboliz-
mi” başlıklı bölümlerde, Üst Paleolitik
insanın Sümer yazısından 10.000 yıl
önce benzer bir çizgi yazı türünün ilk ar-
kaik formlarını kullandığına, Megalitik
dönem ile Üst Paleolitik insanların doğ-
um ve üreme konusunda benzer mitolo-
jik-sembolik göstergelere sahip oldukla-
rına dikkat çekilmiş.

“Mezolitik Dönem” başlıklı bölüm-
de, farklı coğrafyalardaki çeşitli kültür-
lerde Üst Paleolitik dönem hayvan sem-
bolizminin sürdüğünün bilgisi verilip
“Anadolu (Neolitik Dönem ve Sonrası)”
başlığına geçiliyor. Bu başlık, daha çok
tanrıça kültürünün merkezinde yer alan
doğum teması etrafında şekillenirken
yazar, rahim ve doğum sembolizmine

dair de çeşitli örnekleri okuyucuyla paylaşıyor.

“Yılan” başlıklı bu bölümde, Çatalhöyük Neolitik örenlerinde bulunan spiral-yılan sembolizminin, yine embriyo, doğum ve doğurganlık bağlamında ele alındığını görmekteyiz. Yazar, hayatın tüm aşamalarının temsil edildiği sembolik yaklaşımı dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Çatalhöyük örenlerinde de görülebileceğine dikkat çekerek kitabın ikinci bölümünü tamamlıyor.

Üçüncü bölüm, “Doğurganlık Mitle-ri ve Ritleri” adını taşıyor. Tanrıça Umay, hakkında bilgi verilen bu bölümde Umay kültürünün Orta Asya ve Tibet’teki derin kökleri ele alınırken tanrıça kültü ile doğum ve doğurganlıkla arasındaki ilişki çeşitlik topluluklar üzerinden detaylandırılıyor.

Ateş, üçüncü bölümün diğer alt başlıklarında, “İnci”, “Ay”, “Sembolizmde Ağaç”, “Sembolizmde Yılan-S ve Spiral”, “Yılan”, “Saç ve Yılan”, “YinYang”, “Çift Yılan”, “Altıgen Sembolleri (Kaplumbağa)”, “Haşhaş-Nar”, “Eşkenar Dörtgen”, “Toprak Ana ve Eşmerkezli Daire” ve “Çömlek-Küp” sembolizmini ele alıyor. Bahsi geçen başlıklarda genel olarak, kadınların üreme işlevlerinin sembolizmine, dölleme, doğurganlık ve üremenin temsiline, yeniden doğuma olan inancın izlerine, yumurta bölünmesinin ve kadın rahminin sembolizmine, büyüme çoğalma sembolizmine, kaostan düzenin oluşturulması fikrine, erkek-kadın düalizmine dair açıklamaların yapıldığını görüyoruz.

Ateş, “Sembolik İşaretler” başlığı altında ise, ok işareti, başaşağı üçgen ve tersi, kare, daire ve eşmerkezli dairelerin karşıladığı anlamları okuyucuyla paylaşarak, kitabın üçüncü bölümünü tamamlıyor.

Yazar, kitabın sonuç bölümünde, insanlığın inişli çıkışlı gelişim evrele-

rinin kültüre olan yansımaları üzerinde dururken, insanlığın dönem dönem kültürel olarak gerilediğini, bu gerilemenin de bilgi aktarımında yaşanan aksamalar sonucu oluştuğunu vurguluyor.

Silinmiş gibi görünen kutsal bilgilerin mitolojilerin arkasına gizlenerek günümüze kadar ulaştığını, bu bilgilere ulaşmada sembollerin içeriklerinin çözümlenmesinin gerekliliği üzerinde duran Ateş, ileride yapılacak çalışmalar için de bir hedef göstererek kitabını sonlandırıyor.

Sonuç olarak; ülkemizdeki mitoloji çalışmalarının arketipsel metin incelemeleri, edebi metinlerdeki mitolojik unsurların tespiti, halk inanışlarındaki mitolojik izler ve mukayeseli mitoloji çalışmaları gibi çok çeşitli açılardan ele alındığı bir ortamda, sembol ve sembolizm üzerine yapılmış çalışmaların sayısı oldukça azdır. Eseri bu açıdan değerlendirdiğimizde alana önemli bir katkı sağlayacağı muhakkaktır.

Ancak bu eseri sadece bir akademik çalışma olarak görmek, alana ilgi duyan okuyuculara sağlayacağı katkının gözden kaçırılmasına neden olabilir. Bu bakımdan, mitolojik anlatıların anlamlandırılması ve sembollerin ardında yatan gizli bilginin keşfedilmesinde bir rehber olabilecek bu kitap, mitolojiye meraklı okuyuculara farklı bir kapı aralayacak, okuyucuda önemli bir farkındalık yaratacaktır.

Ateş’in bu eseri sadece bir farkındalık yaratmakla kalmayıp, bugün kullandığımız birçok sembolün tarihsel süreç içerisindeki değişimini gösterip arkaik dönem insanlarının derin bilgi birikimlerine dair geniş bir perspektiften bilgi vermektedir.